

keré na jedné straně masivně (zejména finančně) podporovaly lokální „národní“ tradice (proces tzv. korenizacije – „ponárodnění“), na druhé straně stejně vehementně prosazovaly splynutí v jediném dělnickém třídním moři? Ázerbájdžán představoval pro sovětskou moc bránu do Orientu, muslimského světa „národu Východu“. Skrze něj se bolševický režim snažil získat aureolu ochránce „utiskovaných národů“ i u dalších turkických populací dané oblasti. Národnostní politika se tak stala hlavní ideologickou zbraní očekávané světové revoluce. I když se tato revoluce nedostavila, patřila národnostní otázka nadále k výkladním skříním režimu.

Shrneme-li, nezbyvá než konstatovat, že jednotlivé kapitoly jsou přehledně strukturované a informačně hutné. Nesporným kladem knihy je i autorova „národní“ neutralita, která by sice měla být ve vědecké práci samozřejmostí, ale mnohá témata sovětských dějin (zejména související s národnostní problematikou) vyvolávají speciálně v postsovětských historiografických silné vášně.

Co říci závěrem? Recenzovaná publikace představuje jednoznačně dosavadní autorův publikační vrchol a to i přesto, že v ní shrnuje a rozpracovává řadu svých předešlých dílčích studií a textů věnovaných bezesbytku prostoru bývalého SSSR. Kniha Jörga Baberowského by tak rozhodně neměla uniknout pozornosti přinejmenším etnologů, politologů, historiků. Rozhodně se totiž nejedná o tuctovou publikaci, kterých v posledních letech vyšly na dané téma stohy. Řemeslně kvalitně zpracované dílo bez zjevných slabin je navíc velmi čtivé.

František Bahenský (EÚ AV ČR, v. v. i.)

Dana Bittnerová – David Doubek – Markéta Levínská, FUNKCE KULTURNÍCH MODELŮ VE VZDĚLÁVÁNÍ. Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, Praha 2012, 308 s.–

Vzdělávání Romů je vedle bydlení, zaměstnanosti a zdraví čtvrtou oblastí, jejíž úroveň je dlouhodobě sledována ve všech sociálních programech zaměřených na integraci Romů v České republice. V poslední době se právě vzdělávání romských dětí a mládeže stalo jakýmsi politickým zaklínadlem, které má ambiciózní cíl vymanit prostřednictvím vzdělání Romy ze života na okraji společnosti. Má vzdělání skutečně tak zázračnou moc? Proč běžné edukační programy aplikované na romské žáky nepřinášejí uspokojivé výsledky? Jak řešit konfliktní situace mezi rodiči a školou, a proč k nim vůbec dochází? Recenzovaná publikace se pokouší odpovědět nejenom na tyto, ale i další důležité otázky související se vzděláváním kulturně odlišné minority žijící v majoritním prostředí. Autoři se rozhodli zabývat se tématem z pozic sociální antropologie a aplikovat na problematiku výzkumu vzdělávání Romů teorii kulturních modelů. Sociálněantropologická perspektiva vnesla do již zaběhnutých klišé v hodnocení nedostatečné úrovně romského vzdělání nový vhled a přinesla pozoruhodné závěry.

Práce je rozdělena do pěti hlavních kapitol, z nichž každá je tematicky i autorsky odlišná. Přestože autoři sdíleli stejný terén kdesi v západních Čechách (názvy lokalit jsou zašifrovány) a vycházeli ze stejných dat, úmyslně zachovávali v intencích antropologického pojetí výzkumu interpretační různost svých pohledů a neuchýlili se ke konstrukci jednoho homogenního

modelu reality. Zásadním teoretickým příspěvkem publikace je vstupní text Davida Doubka, který na několika desítkách stran přináší kritiku dosavadních konceptů kulturních modelů v kontextu vyloučených lokalit a romské kultury. Svým pojetím tato kapitola přesahuje běžný sociálněantropologický diskurz na toto téma. Doubek aplikuje na romskou kulturu kognitivistický koncept kultury v rámci myšlení tzv. nové etnografie, uvažuje o romské kultuře v intencích distributivního modelu kultury a zamýšlí se i nad motivační silou kulturních schémat a metodologickými strategiemi výzkumu. Teoretickou rozpravu autor zúročí v další kapitole, ve které se zamýšlí nad katastrofou důvěry – dialektikou konfliktu mezi majoritou a minoritou. Odhaluje tři hlavní zdroje konfliktu, za něž označuje: absenci kompetencí, kulturní rozdíly v podvědomém (kulturně podmíněném) užívání těla a distanciaci. Právě distanciace, kterou Doubek charakterizoval jako specifickou reakci Romů na exkluzi a stigmatizaci, jíž jsou jakožto Cikáni ve společnosti vystavováni, se jako červená nit táhne všemi dalšími kapitolami monografie a stává se jedním z ústředních termínů práce. Podobně se dalším klíčovým termínem stal pojem schema (z kognitivisticky zaměřených antropologických teorií), který autoři chápou jako zásadní pro pochopení kultury a jehož sledování hraje v jejich práci důležitější roli nežli mapování systému hodnot a norem. Termín *schema* užívají autoři v českém textu jako anglicismus, tj. v krátké podobě, bez čárky nad písmenem *e*.

Kapitola Markéty Levínské „Všední den v Alfě“ přibližuje čtenáři terén, v němž výzkumníci po tři léta sbírali data pro svoji práci. Jde o Sudety, region

historicky zatížený diskontinuitou vývoje, a tato skutečnost se odráží nejen v demografických údajích, ale i v životních dráhách sledovaných aktérů. Podstatné je, že respondenti, se kterými přicházeli badatelé během výzkumu do styku, nejsou pouze z řad romských obyvatel, ale představují generačně široké spektrum místních občanů v různých profesních pozicích. Samotní výzkumníci byli během terénního výzkumu ubytováni v jedné z takových rodin.

Kapitola „Rodina a výchova – diskurz rodičů a dětí“ Dany Bittnerové si kriticky všímá dosavadních pedagogických výzkumů a textů, které zdůrazňují selhávání rodiny vzhledem ke vzdělávání dítěte. Autorka analogicky zhodnotila také etnologickou literaturu, ve které je pro změnu kladen důraz na význam rodiny jako instituce poskytující dítěti největší zázemí. Dále se ve své analýze zaměřila především na emický pohled na výchovu, rodinu, společenské normy, důrazy i zákazy, které získala zpracováním bohatého terénního materiálu. Díky orientaci na emické nazírání dochází autorka k zásadním závěrům, jež rozpracovala v několika podkapitolách. Vycházejí z premisy, že rodičovství ve vyloučené lokalitě s sebou nese nejvýznamnější sociální status v rámci romské komunity, který zapadá do schématu úcty jedince. Bittnerová poutavě analyzuje oblast vztahů rodičů a dětí: všímá si významu primordality ve výchově, genderové podmíněnosti výchovy; novátorsky pojímá nátlakové prostředky ve výchově, které jsou vystavěny na schématech úcty a emoce.

Ze závěru kapitoly je patrné, že hlavním výchovným prostředkem v romské rodině, pomocí něhož dochází k transmisi kultury, je sociální sdílení, učení vlastní zkušeností. Tento poznatek konvenuje Maussově

teorii vtělené kultury (kultura je vtělena a je získávána kontaktem s druhými lidmi), ze které autoři monografie ve svých interpretacích především čerpali.

V poslední kapitole se Markéta Levinská zamýšlí nad funkcí kulturních modelů ve vzdělávání. Analyzuje vzdělávací systém majority, hlavně školu, a pod drobnohledem se věnuje postavení romských i neromských aktérů v tomto systému. Vychází opět především z emického pohledu romských respondentů, který interpretuje prostřednictvím několika ústředních schémat, jež rozpracovává v podkapitolách.

Monografie tří badatelů z Pražské skupiny školní etnografie, která se prvoplánově vymyká oborovým přístupem i zvolenou metodou práce, přináší náročné čtení na pomezí psychologie, pedagogické psychologie a kulturní antropologie. Předmluva, doslov k textu a malý terminologický glosář se staly významnou orientační pomůckou ve složitém vědeckém diskurzu i pro méně zasvěcené čtenáře. Jde o zdárně vypracovaný projekt, jenž vznikl za podpory Grantové agentury České republiky. Lze jen doufat, že se monografie dostane i do rukou kompetentních odborníků na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy ČR a rozpoutá tolik potřebnou diskusi k tématu.

Renata Weinerová (EÚ AV ČR, v. v. i.)

Zuzana Hubínková a kol., MULTIKULTURNÍ PORADENSTVÍ NA VYSOKÝCH ŠKOLÁCH V ČESKÉ REPUBLICE: SBÍRKA PŘÍPADOVÝCH STUDIÍ. VŠE – nakl. Oeconomica, Praha 2011, 70 s.–

Česká republika je zvláště v posledních deseti letech oblíbenou zemí, kam jezdí

studenti ze zahraničí realizovat část nebo celé studium. Pokud pomineme studenty ze Slovenska, kteří jsou vnímáni víceméně jako domácí, směřují do ČR studující jednak v rámci mezinárodních studijních výměnných programů, jednak studovat na vlastní náklady, popřípadě s využitím stipendií. V současnosti je nejvíce studentů ze zemí bývalého SSSR, bývalé Jugoslávie, pak s výrazným odstupem následují studenti ze zemí EU a s další výraznou odmlkou pak zájemci z ostatních zemí. Ve srovnání se situací před rokem 1989 došlo k zásadnímu snížení počtu studujících z tzv. rozvojových zemí, kteří v ČSSR studovali velmi často z politických důvodů.

Zuzana Hubínková z pražské VŠE a kolegové z dalších vysokých škol z Prahy, Olomouce a Brna sestavili velmi zajímavou publikaci, ve které prezentují konkrétní případy zahraničních studentů. Případové studie vycházejí z dlouhodobého kontaktu psychologických poradců na jednotlivých vysokých školách s vybranými zahraničními studenty a představují příspěvek k multikulturnímu přístupu při snahách o porozumění v oblasti mezietnických vztahů a koexistence. Kniha je členěna zhruba do dvou větších částí. Nejprve je prezentován sám princip a postupy psychologického poradenství na vysokých školách pro zahraniční studenty. Následuje exkurz do možností aplikace multikulturních přístupů v rámci tohoto poradenství, který již ukazuje výrazný přesah do sociální a kulturní antropologie. Druhá část knihy přináší šestnáct případových studií – tři studentek z Běloruska, po jedné z Itálie, Bolívie a Lotyšska, tři z Ruska, jedné z „Arábie“ (konkrétní země patrně záměrně není specifikována), dvou studentů z Ruska, jednoho z Irsku a z Ekvádoru,